

A LEGALITAS-TÓL A MODERN ÖRÖKLÉSI ELJÁRÁS MEGTEREMTÉSÉIG

SURI Noémi
adjunktus (PPKE JÁK)

1. Bevezetés

A magyar öröklési eljárásnak az öröklés intézményében betöltött szerepe egészen a XIX. században rögzített elvekben gyökerezik. A tanulmány a hagyatéki eljárás feltárását részben *történeti*, részben *dogmatikai alapú elemzés* révén kísérel meg. A vizsgálat tárgyát az öröklési eljárásnak hagyaték átadásában és megszerzésében betöltött szerepe, az eljárásban közreműködő személyek és szervek, valamint az eljárás során hozott határozatok és egyéb okiratok képezik. A magyar öröklési eljárás, valamint az eljárásban résztvevő, vagy az eljáráshoz szorosan kapcsolódó kiválasztott intézményeinek bemutatását a jogfejlődés különböző korszakaiban ragadom meg.

2. A magyar öröklési (hagyatéki) eljárás megteremtése

2.1. Az öröklést érintő eljárásjogi szabályozás a polgári társadalom kezdeti időszakában

Magyarországon az *1868. évi LIV. törvénycikk a polgári törvénykezési rendtartás tárgyában* volt az első olyan jogforrás, amely valamennyi az örökléssel összefüggő eljárásjogi kérdést egyetlen önálló és összegző fejezetben kísérelte meg rendezni.¹ Az *1868. évi LIV. törvénycikk* VII. fejezetének 559–594. §-iban Örökösödési eljárás címmel szabályozott rendelkezései nem differenciáltak a hagyaték átadásával összefüggő szabályok („peren kívüli eljárás”),² valamint az öröklésből eredő peres igények között. A polgári törvénykezési rendtartás átfogó jelleggel kívánta meg valamennyi,

¹ BÖLÖNI László: A magyar örökösödési eljárás és a hagyatéki hatóságok szervezése. Békéscsaba, Lepage Lajos Kiadása, 1891. 93.

² ÉLES Géza: Az örökösödés eljárás. *Jogtudományi Közöny*, 1870/14. 81.

az örökség és a hagyaték megszerzésével, átadásával kapcsolatos kérdést, valamint az örökléssel összefüggő, öröklésből eredő jogvitát szabályozni. Míg az 559. § az eljárás kezdő időpontját rögzítette,³ addig az örökösödési eljárás folyamatára nézve nem találhatók rendelkezések. Az egyes §-ok felváltva rendelkeztek a hivatalból indult eljárásról, a hagyatéki leltározással összefüggő kérdésekről, illetve az örökösödési per egyes részletszabályairól. A „kazuisztikus szabályozás” nem volt képes maradéktalanul eleget tenni a gyakorlatban felmerült igényeknek,⁴ és az önálló örökösödési eljárásról szóló tc. hatálybalépésig többször módosításra került.⁵

A polgári közjegyzőséget megteremtő 1874. évi XXXV. törvénycikk a királyi közjegyzőkről lehetővé tette, hogy bírósági megbízottként a közjegyzők is lefolytathattak hagyatéki eljárást.⁶ Az örökösödési eljárás hármassá (bíróság, gyámhatóság, közjegyzőség) hatásköri megosztottságán felül a korszak legjelentősebb dogmatikai kihívását az *ipso iure öröklés elvének* és az örökség – *osztrák hagyományokban gyökerező – bírói úton történő átadásának (legalitas)* jogszabályok általi párhuzamos előírása jelentette. A jogirodalomban a magyar öröklési jog *ipso iure elvének* fenntartása, és a „beszavatozás” (a hagyaték bírói úton történő átadása) intézményének magyar jogrendszerrel való

³ Az 559. § szerint „Az örökösödési eljárás azon időpontban áll be, a melyben az örökhagyó elhunyt, vagy jogérvényes ítélet által holtján nyilváníttott.”

⁴ „Az 1868. évi LIV. törvénycikk hatályba lépéséig a városi törvényszékek a gyámhatósági hatáskört is gyakorolták.[...] az 1871. évi XXI. törvénycikk [...] a gyámhatósági hatáskört [...] a bírói hatáskörtől elválasztotta, azonban az örökösödési eljárás a gyámsági törvények 1877. XX. törvénycikk hatályba lépéséig a bíróság kezében összpontosult.” RUDOLF László: A hagyatéki eljárás története Magyarországon. *Közjegyzők Közlönye*, 2013. november-december, 9. A bíróságok és a gyámhatóságok közötti hatásköri megosztottságából adódó gyakorlati problémákra való rámutatás, valamint a jogszabály-módosítások kritikai értelmezése a *Jogtudományi Közöny* 1870–1872. között megjelenő csaknem minden számában olvasható. ZLINSZKY Imre: Észrevételek a törvénykezési rendtartásnak, az örökösödési eljárásra vonatkozó szabályai felett 1. *Jogtudományi Közöny*, 1870/6. 33–34. [továbbiakban: ZLINSZKY (1870a)]; ZLINSZKY Imre: Észrevételek a törvénykezési rendtartásnak, az örökösödési eljárásra vonatkozó szabályai felett 2. *Jogtudományi Közöny*, 1870/8. 41–42. [továbbiakban: ZLINSZKY (1870b)]; Éles Géza: Az örökösödési eljárás. *Jogtudományi Közöny*, 1870/14. 80–82.; TRVANI Antal: A gyámhatóságok és a hagyatéki bíróságok hatásköre az örökösödési eljárásban. *Jogtudományi Közöny*, 1872/40. 296–298. [továbbiakban: TRVANI (1872a)]

⁵ Az 1868. évi LIV. törvénycikket módosította az 1871:XXXI. t.-cz., az 1874:XXXV. t.-cz., 1886: VII. t.-cz., 1877:XX. t.-cz., valamint az 1881:LIX. t.-cz.

⁶ BÉSAN Mihály: Közjegyzői okirat vagy tárgyalási jegyzőkönyv. *A jog*, 1887/41. 336.; DIVÉKY Ágoston: A kir. közjegyzők, mint bírósági megbízottak megkeresései. *A jog*, 1892/52. 399.

idegen kezűsége mellett emelt szót Zlinszky Imre⁷, Galamb István⁸ és Blum Béla⁹ is. E szemlélettel ellentétes nézetek olvashatók Bölöni Lászlótól, aki „A magyar örökösödési eljárás és a hagyatéki hatóságok szervezése” c. munkájában a jogfejlődés legnagyobb akadályát a hagyományok fenntartásában látta, s a *legalitas elvének* teljes körű kizárólagos bevezetése mellett foglalt állást.¹⁰ Bölöni megközelítése szerint az *ipso iure öröklés* elve és a *legalitas elve* nem egymással szemben álló fogalmak, hanem egymás kiegészítői. „Az ipso iure elvben rejlő szabályok tárgya az örökösödési törvény anyagi részét, a *legalitas* elvben rejlő szabályok tárgya az örökösödési törvény alaki részét képezi.”¹¹ Álláspontja szerint a gyakorlatban önmagában az *ipso iure* elv keresztülvi-hetetlen, és a *legalitas* elvének bevezetése¹² elodázhatatlanul szükséges.¹³

2.2. 1894. évi XVI. tc. az örökösödési eljárásról

Az örökösödési eljárást szabályozó hatályban lévő törvények magas száma (öt különböző jogforrás), az átláthatatlanná váló hatásköri szabályozások egy önálló öröklési eljárásról szóló jogforrás megalkotását hívták életre. Így került elfogadásra az 1894. évi XVI. törvény cikk az örökösödési eljárásról, mely 1896. január 1-jén lépett hatályba. Az új tc. a ’70-es évektől kialakult jogalkalmazói gyakorlatot képezte le, és foglalta keretbe letisztázott hatásköri szabályok mentén.¹⁴ Az örökösödési eljárás kizárólagos királyi járásbírói hatáskörbe utalásával a járásbírói hatóságok leterheltsége a kétszeresére emelkedett.¹⁵ A „kényszerhagyatéki tárgyalás” bevezetése¹⁶ jelentős munkaterhet rótt

⁷ „[...] az állam hivatalos beavatkozása a magyar jog szerint csakis a felek kérelmére történhet [...]. Az ügynevezett hivatalbóli beavatkozás nem hagyaték átadása vagy magúnak az örökösök közötti viszony anyagi szabályozásának céljából, hanem az oly örökösök érdekében történik, kik jogaik védelmét a cselekvési képesség hiánya vagy távollét folytán nem teljesíthetik.” ZLINSZKY Imre: Az örökösödési eljárás reformja I. *Jogtudományi Közlöny*, 1874/2. sz. 11.[Továbbiakban: ZLINSZKY (1874)]

⁸ Galamb István az ipso iure öröklés elvének érvényesülését a Hármaskönyv öröklési jogi rendelkezéseire vezette vissza. „[...] a magyar törvények szerinti örökösödési eljárásban az örökség bírói átadásának, a beszavatalás jogcselekményének sem helye, sem értelme nincsen.” GALAMB István: A magyar törvények szerinti örökösödési eljárásban az örökség bírói átadásának nincs helye. *Magyar igazságügy*, 12. évf., 1879/4. 296.

⁹ BLUM Béla: *Az új hagyatéki eljárás*. Budapest, Pesti Könyvnyomda Rt., 1890. 20–21.

¹⁰ BÖLÖNI i. m. 9–16.

¹¹ BÖLÖNI i. m. 10.

¹² Bölöni kilenc pontban érvel a *legalitas elvének*, így a hivatalos beavatkozásnak szükségessége mellett. Ezek közül kiemelésre érdemes a „*beati possidentis*” elve, valamint az az érv, hogy az örökösöknek *ab origine* nincs örököségi joga, csak hatósági intézkedés folytán nyerte el a társadalmi rend szabályozása. Ld. részletesen BÖLÖNI i. m. 14–15.

¹³ BÖLÖNI i. m. 12.

¹⁴ KELEMEN Ernő: Az új örökösödési eljárás életbe lépte előtt. *A jog*, 1895/46. 329.

¹⁵ KELEMEN (1895) i. m. 329.

¹⁶ Abban az esetben, ha a hagyaték tárgyát ingatlan is képezte, és az örökhagyó halálától számított három hónapon belül az öröklésben érdekelt személyek az eljárás megindítását nem kérelmezték, az örökösödési eljárást az illetékes bíróság hivatalból végzéssel elrendelte, és a leltározás miatt intézkedett. HARMATH Jenő: Hagyatéktárgyalási kényszer és hagyatéki jegyzék. *Jogtudományi Közlöny*, 1899/6. 67.

mind a járásbíróságokra, mind a közjegyzőségre, ugyanakkor nem járt e hivatásrendek számának emelésével.¹⁷

Az 1894. évi XVI. tc. sajátosan rendezte az *ipso iure* öröklés és a *legalitas elvének* kapcsolatát. Az egyetemes jogutódlás (*universal successionis*) és az *ipso iure* öröklés elveinek, mint a magyar öröklési jog alapvető rendezőelveinek megtartása mellett¹⁸ az örökösödési eljárásról szóló törvénycikk VI. fejezete a hagyaték átadásáról rendelkezett. Ugyanakkor ez az „átadás” az osztrák jog hagyatéki vagyontárgyak bírói úton történő átadásának intézményétől elkülönült, és immár új jelentésréteget hordozott:

„[...] az «átadás» szót egyedül technikai értelemben használja, azonban az átadás cselekményét sem szótani, sem szoroson jogi értelemben felfogni nem szabad, miután a bíróság sem a tulajdonképi tradíciót nem végzi, sem az örökség megszerzéséhez az *additio*, bírói átadás nem szükséges.”¹⁹

A '90-es évektől kezdődően az átadás intézménye azt a célt szolgálta, hogy az öröklés folytán keletkező „[...] szerzett jogokat «hatóságilag» is igazolja, a megállapodásokat *sanctionálja*, s az örökösödési halálának beálltával átalakult jogviszonyokat rendezze s a *jogszerzést nyilvánartarsa*”.²⁰

A törvénycikk érdekéért emelhető ki, hogy a magyar öröklési eljárás története során első alkalommal került átfogó szabályozás alá az eljárás folyamata, ingatlan hagyaték esetében kötelező jelleggel előírásra került az örökösödési eljárás lefolytatása, a hatásköri szabályok tekintetében is előrelépést jelentett a bíróságok és a királyi közjegyzőség közötti hatásköri megosztottság. Ugyanakkor Rudolf László rámutat „A jogszabály megszületését követően is fennmaradt az a vita, hogy az öröklési jogviszonyokat az állam rendezze, bírói úton kötelező jelleggel vagy az a felek magánügye maradjon.”²¹

2.3. 1927. évi IV. tc. az örökösödési eljárás novellája

Az 1927. évi IV. tc. az örökösödési eljárásról alkotott 1894. XVI. törvénycikk módosításáról (továbbiakban: *Novella*) az öröklési eljárás központi alanyává a közjegyzőt emelte, hatáskörét nagyban kiszélesítette, ugyanakkor a közjegyző jogállása körében nem hozott változást. A közjegyzőség feladatát továbbra is bírósági megbízottként látta

¹⁷ BEKKER István: Az örökösödési eljárásról. *A jog*, 1897/2. 10.; ERDÉLYI Oszkár: Az örökösödési eljárásról szóló 1894. évi XVI. tc. *A jog*, 1895/30. 221.; KELEMEN Ernő: Az örökösödési eljárás reformálása. *A jog*, 1900/26. 204.; SZENTKIRÁLYI Gyula: Néhány szó az igazságszolgáltatás egyszerűsítéséről. *Jogtudományi Közöny*, 1904/10. 78.; PULAY József: Illetékességi összeütközés a hagyatéki eljárásban. *Királyi Közjegyzők Közönye*, 1937/2. 45.

¹⁸ KELEMEN (1900) i. m. 204., ALMÁSI Antal: Örökösödési bizonyítvány. *Ügyvédek Lapja*, 1900/45. 6.; MAJTÁN Arnold: Az örökösödési eljárás köréből. *A jog*, 1907/9. 67.

¹⁹ KELEMEN (1900) i. m. 204.

²⁰ Uo.

²¹ RUDOLF i. m. 11.

el a királyi járásbíróóságok felügyelete és ellenőrzése mellett.²² A Novella hatálybalépése a közjegyzői kar részéről heves ellenérzetet váltott ki, a méltánytalan ügyelosztási rend, a közjegyzői feladatok megnövekedett száma nem járt megfelelő ellendíjazással, bár az öröklési eljárással összefüggő feladatok döntő többségének az elvégzése a közjegyzőkre hárult,²³ a jogszabályokban továbbra is a királyi járásbíróóságok jelentek meg az örökösödési eljárások fő letéteményeseként. A közjegyzőség az öröklési eljárás kizárólagos közjegyzői hatáskörbe helyezését szorgalmazta,²⁴ indokolván azt a magyar öröklési rend *ipso iure* öröklési elvével, mely az 1920-30-as évek jogirodalmának tanúsága szerint nem igényel(t) hatósági (bíróági) közbenjárást, csak közhitelű tanúsítást.²⁵ Az örökösödési eljárásról szóló törvénycikket, valamint Novelláját ért számos kritika²⁶ ellenére 1952. december 31-ig hatályban maradt.

2.4. Öröklési eljárás a szocializmus évtizedeiben

Az 1948-1949 után bekövetkező alkotmányos változások az öröklési jog, különösen az öröklési eljárás terén is nagyban éreztették hatásukat. Az öröklési anyagi jogban az eljárásjoghhoz képest jóval kevesebb változás volt tapasztalható, az elfogadott törvények elsősorban a házassági vagyoni jogi kérdések, valamint a távolabbi rokonok öröklési jogának korlátozására vonatkozóan tartalmaztak rendelkezéseket.²⁷ „A magántulajdon

²² KOVALICZKY Elek: Megjegyzések az örökösödési eljárás novellájára vonatkozó végrehajtási utasításához. *Királyi Közjegyzők Közlönye*, 1927/4. 153–154. A bírósági ellenőrzés aggályairól ld. KOVALICZKY Elek: Hagyatéki ügykezelés bírósági ellenőrzése. *Királyi Közjegyzők Közlönye*, 1931/1. 1–9.

²³ FEKETE László: Megjegyzések a hagyatéki működési körök megállapításához. *Királyi Közjegyzők Közlönye*, 1927/4. 154–158.; HORTHY István: Az igazi közjegyzői hivatás. *Királyi Közjegyzők Közlönye*, 1927/9. 374–275.; BARCS Ernő: Megjegyzések az örökösödési eljárás novellájára vonatkozó végrehajtási utasításhoz. *Királyi Közjegyzők Közlönye*, 1927/5. 188.

²⁴ KRENNER Zoltán: A közjegyzői intézménye jövője. *Közjegyzők Közlönye*, 1942/1. 4–5.

²⁵ „A magyar jog az »ipso iure« öröklés» elvi alapján áll. Az örökhagyó halálával az, akit az örökhagyónak a törvénnyel meggyező végakarata, vagy ennek hiányában a törvény rendelkezése szerint az öröklés joga megillet az örökhagyó halálának pillanatában közvetlenül szerzi meg az örökséget. Az anyagi jog e rendelkezéséhez kell igazodni az örökösödési eljárásnak is; nincs tehát semmi szükség és semmi indok arra, hogy ahol az öröklési jogutódlás kérdése nem vitás, az átháramlás megállapítása végett hatósági közbenjárás vételesség igénybe. De mert az öröklési jogutódlást – ahol ingatlanok vannak – a telegkönyvbe be kell vezetni és mert az átháramlás által harmadik személyek érdekei is érintve vannak, feltétlenül szükséges az örökségi átháramlásnak közhitelű tanúsítása. Ez a tanúsítás nem bírói, de speciálisan közjegyzői feladat s így a közjegyzőt az örökösödési eljárás vezetése és befejezése nem átruházott, de eredeti hatáskörben illeti meg.” GALÁNYI János: Válasz dr. Horthy Istvánnak a „kir. közjegyzőség fejlesztése” című cikkére. *Királyi Közjegyzők Közlönye*, 1927/8. 324–328.

²⁶ A források tanúsága szerint a jogszabályok valójában nem eredményezték az örökösödési eljárás egyszerűsítését és gyorsítását. Kovaleczky Elek négy pontban ragadta meg a közjegyzőség aggályait: „Az örökösödési ügyek gyorsabb elintézését hátráltatják: a.) a halálesetekről szóló havikimutatók kiállítására körül észlelt hiányosságok; b.) a halálesetfelvételi ívek felületes kiállítására; c.) a hagyatékok késedelmes leltározása – és különösen d.) az úgynevezett diplomáciai idézések.” KOVALICZKY Elek: Az örökösödési eljárás egyszerűsítése és gyorsítása. *Királyi Közjegyzők Közlönye*, 1932/2. 41.

²⁷ Az 1946. évi XII. tv. a házassági vagyoni jog és öröklési rend tekintetében eltörölte a rendi jellegű alapuló megkülönböztetéseket, az 1946. évi XVIII. tv. a távolabbi rokonok öröklésre irányadó jogosítványait korlátozta. HEGYHÁTI István – ZÁHONY László: *A hagyatéki eljárás*. Budapest, Közgazdasági és Jogi

deklarált elsorvasztása, az öröklést és a hagyatéki eljárást, mint a magánvagyon átszállásának eszközt nem tartotta fontosnak, így annak szabályozása is alacsonyabb jogszabályi szintre került.²⁸ 1949–1952 között több lépcsőben zajlott a polgári demokratikus átalakulás eredményeinek felszámolása, és a szovjet mintájú hagyatéki eljárás kialakítása. Első lépésként a 4090/1949. (VI.14.) Korm. sz. rendelet „a közjegyzői állásokat állami közszolgálati állásokra szervezte át”.²⁹ Felszámolva az örökösödési eljárásról szóló tc. által felállított, leltározásra irányuló szabályokat – mely a leltározást csak abban az esetben írta elő, ha az örökösödési eljárás hivatalból, vagy az öröklésben érdekelt személy kérelmére indult meg – a 177.700/1950 (XII. 28.) IM rendelet valamennyi haláleset bekövetkezése után kötelező jelleggel előírta a leltár felvételét, és a leltár felvételéhez kötődő illetékfizetési kötelezettséget.³⁰ Az örökösödési eljárásról szóló 1894. évi XVI. tc.-et a 105/1952. (XII. 28.) MT rendelet, valamint ennek végrehajtási utasítása (1630/1952. IM rendelet) helyezte hatályon kívül. Az 1630/1952. IM rendelet fenntartotta a 177.700/1950 (XII. 28.) IM rendelet kötelező leltározási rendszerét, ugyanakkor a 46/1953. (IX. 30.) MT rendelet eltörölte az ingó hagyaték fizetése utáni öröklési illeték fizetését.³¹ Az egymásnak ellentmondó szabályozás nem volt képes hatékonyan ellátni az öröklés folytán felmerülő tulajdonátruházással kapcsolatosan jogalkalmazói kihívásokat. Szükségessé vált a hagyatéki eljárás teljes, átfogó kodifikálása, mely a 38/1954. IM utasításban valósult meg. A 38/1954. IM utasítás a hagyatéki eljárás lefolytatását kizárólagos közjegyzői hatáskörbe utalta, az öröklési eljárás lefolytatására nézve a járásbíróóságoknak, mint hagyatéki bíróságok hatásköre teljesen megszűnt, a gyámhatóságok feladata a gondnok kirendelésére korlátozódott. Az öröklési eljárás teljesen átformálódott, immár teljesen az *officialitás elvére* alapozott hagyatéki eljárás.³² Az IM utasítás véglegesen felszámolta a hagyaték bírói úton történő átadásának XIX. század végén kialakított sajátos magyar rendszerét,³³ az utasításnak megfelelően a közjegyzőnek a hagyatéki eljárás lezárásaként a hagyatékot kötelezően át kellett adnia. Az „átadás” kifejezést a jogszabály jogtechnikai értelemben használta, mely az örökös birtoklásának megerősítésére szolgált, vagy birtoklás hiányában birtok megszerzéséhez való jogcímet eszközölt.³⁴

A 38/1954. IM utasítás rendelkezéseinek gyakorlatban való megvalósítása jelentős nehézségeket okozott. A közjegyzői állások „államosítása” ellenére a szovjet mintára

Könyvkiadó, 1955. 12.; GELLÉRT György – HEGYHÁTI István: *A hagyatéki eljárás*. Budapest, Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, 1959. 28.

²⁸ RUDOLF i. m. 12.

²⁹ HEGYHÁTI–ZÁHONY i. m. 12.

³⁰ HEGYHÁTI–ZÁHONY i. m. 12–13.; RUDOLF i. m. 12.; ZÁHONY László: Az új hagyatéki eljárás a gyakorlatban. *Jogtudományi Közlöny*, 1954/1–2. 45.

³¹ Ingatlan vagyon után fizetendő öröklési illeték továbbra is fennmaradt, csakúgy, mint a kötelező leltározás.

³² HEGYHÁTI–ZÁHONY i. m. 14–15.; GELLÉRT–HEGYHÁTI i. m. 33.

³³ Az utasítás hatálybalépésével a magyar öröklési eljárásból száműzték a perre utasítás intézményét.

³⁴ HEGYHÁTI–ZÁHONY i. m. 79.

történő közjegyzői hatáskörbe utalt leltározás nem hozta meg a várt eredményeket.³⁵ Úgyisint problémát okozott az örökhagyó végrendelezési képességére, valamint a végrendelet alaki kellékeire vonatkozó szabályozás,³⁶ mely ellentétben állt az anyagi jogi szabályokkal.³⁷ Az 1958. évi 5. tvr. felhatalmazta az igazságügyminisztert, hogy a hagyatéki eljárásra vonatkozó szabályokat rendeletben állapítsa meg.³⁸ 1958. szeptember 1-jén lépett hatályba a 6/1958. (VII. 4.) IM. rendelet a hagyatéki eljárásról (továbbiakban: He.), megteremtve ezáltal „az immár önálló közjegyzői nemperes eljárást”.³⁹ A He., összhangban a Polgári Törvénykönyv *ipso iure* öröklési elvével, ugyan a hagyatéki közjegyző általi átadásáról rendelkezett, de ez az „átadás”, valamint a hagyatéki eljárásnak a lefolytatása az örökhagyó halálával bekövetkezett jogváltozás közhitelű rendezését irányozta elő.⁴⁰ A He. kb. ötven évnyi hatályban léte alatt számtalan módosítást élt meg,⁴¹ melyek közül ki kell emelni a hagyatéki eljárás egyes rendelkezéseinek módosításáról szóló 1/1975. (IX. 17.) IM rendeletet, mely az öröklés megállapítása tárgyában jelentős változásokat eredményezett. A módosítás eredményeként az öröklés megállapításának három módozata állt a közjegyző és az öröklésben érdekelt személyek részére lehetőségként: a hagyatéknak hagyatéki tárgyalás során történő átadása, a hagyatéknak tárgyalás kitűzése nélküli átadása, valamint öröklési bizonyítvány kiállítása a hagyatéki átadás nélkül.⁴² A jogszabályváltozások eredményeként a '80-as évekre világosan megfogalmazhatóvá vált az öröklési eljárásnak magyar jogrendszerben betöltött szerepe: a hagyatéki eljárás nem előfeltétele a hagyatéki megszerzésének, célja az öröklési jog hatályosulásának közhitelű tanúsítása, az örökléssel összefüggő megállapodások hitelesítése és a megszerzés nyilvántartása.⁴³

³⁵ SZOLCSÁNSZKY Vilmos: A hagyatéki eljárás újraszabályozásának egyes kérdései. *Magyar Jog*, 1971/11–12. 701.

³⁶ A végrendelezési képesség, valamint a végrendelet alaki érvényességének kellékeit a közjegyzőnek hivatalból kellett figyelembe vennie.

³⁷ GELLÉRT–HEGYHÁTI i. m. 34.

³⁸ 1954–1958 között a hagyatéki eljárás fő jogforrása IM utasítás volt, mely jogforrási szintjét tekintve nem felelt meg, és nem állt arányban a szabályozott tárgykör jogrendszerben betöltött jelentőségével és szerepével.

³⁹ BÓKAI Judit: Az új öröklési jogi szabályok és a hagyatéki eljárás. *Magyar Jog*, 2007/9. 513.

⁴⁰ PALLÓSI Gizella – SZOLCSÁNSZKY Vilmos: A hagyatéki eljárás időszerű kérdései. *Magyar Jog*, 1978/1. 45.; valamint Szolcsánszky Vilmos e jogi aktusra az 'átadás' szó helyett a 'megállapítás' kifejezés használatát vélte megfelelőnek, ld. részletesen SZOLCSÁNSZKY (1971) i. m. 702.; PALLÓSI Gizella: A hagyatéki eljárás új vonásai. In: NÉVAI László: *Eredmények és problémák a magyar polgári eljárásjogban*. Budapest, ELTE ÁJK, 1980. 143.

⁴¹ 1960. évi 11. tvr. 96. §, 2/1963. (III. 17.) I.M., 2/1969. (I. 21.) I.M., 2/1972. (III. 3.) I.M., 1/1975. (IX. 17.) I.M., 3/1978. (III. 16.) I.M. rendelet, 1979. évi 13. sz. tvr. 75. §, 1/1982. (I. 4.) I. M. rendelet

⁴² PALLÓSI–SZOLCSÁNSZKY (1978) i. m. 48.; PALLÓSI (1980) i. m. 149.

⁴³ BACSÓ Jenő – PALLÓSI Gizella – SÓTH Lászlóné – SZOLCSÁNSZKY Vilmos: *Az öröklési jog kézikönyve*. Budapest, Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, 1984. 509.

2.5. 2010. évi XXXVIII. törvény a hagyatéki eljárásról (Hetv.)

Tekintettel arra, hogy a hagyatéki eljárás „az állampolgárok alapvető jogait – tulajdonhoz való jogot, személyhez fűződő jogokat, személyes adatok védelméhez való jogot – és kötelességeit érinti”⁴⁴ az Alkotmánybíróság 13/2008. (II. 21.) AB határozatában az eljárás törvényi szintű kodifikáltságának hiánya miatt mulasztásban megnyilvánuló alkotmányellenességet állapított meg, és felhívta az Országgyűlést 2008. december 31-i határidő tűzésével a hagyatéki eljárás rendjének törvényi szintű szabályozására.⁴⁵ A hagyatéki eljárásról szóló 2010. évi XXXVIII. törvény (továbbiakban: Hetv.) 2011. január 1-jén lépett hatályba, egyrészt a szabályozott tárgykörre tekintettel – alapvető jogok és kötelezettségek érintettsége folytán – eleget téve a jogalkotásról szóló törvény jogforrási szintjére vonatkozó előírásoknak, másodsorban *expressis verbis* törvényileg deklarálva a hagyatéki átadásának magyar jogrendszerben betöltött szerepét. A Hetv. 6. § a.) pontjából⁴⁶ levezethetővé vált a hagyatéki átadásának öröklési eljárásban betöltött funkciója, mely a közjegyző által lefolytatott hagyatéki eljárás eredményének végzés formájában történő deklarálása.

Az öröklési eljárás magyar jogrendszerben betöltött szerepe, a magyar öröklési anyagi jogot és eljárásjogot XIX. századtól meghatározó alapelvek – *ipso iure öröklés és az egyetemes jogutódlás elvei* – a hagyatéki eljárás hatályos szabályozás rendezőelvéit képezik. A Hetv. 6. § a.) pontjából⁴⁷ levezethető a hagyatéki átadásának öröklési eljárásban betöltött funkciója, mely a közjegyző által lefolytatott hagyatéki eljárás eredményének végzés formájában történő deklarálása. A magyar öröklési jogot meghatározó, az öröklési eljárás kereteit kijelölő „kútfők” a polgári anyagi jogban 2013-ban bekövetkezett kodifikációs változások ellenére továbbra is szilárd bázisát képezik a hatályos szabályozásnak. A 2013. évi V. törvény a Polgári Törvénykönyvről (továbbiakban: Ptk.) Általános indokolása szerint a Polgári Törvénykönyv (újra)kodifikálásának társadalmi háttereként a jogalkotó

„[...] Abból indult ki, hogy az új Polgári Törvénykönyvben egy szociális elemekkel átszőtt, alkotmányosan védett piacgazdaság magánjogi feltételeit kell megteremteni. E törvény elsősorban a vagyon forgalom viszonyainak jogi kereteit fekteti le. [...] a létező, az élő jogból indul ki, és mértéktartóan csak ott és annyiban kíván változtatni, ahol és amennyiben az a gazdasági és a társadalmi viszonyok mai követelményei szerint szükségesnek mutatkozik.”

⁴⁴ OSZTOVITS András: A hagyatéki eljárás új szabályairól. *Ügyvédek Lapja*, 2010/5. 24.

⁴⁵ RÁDONYI Dénes: A hagyatéki eljárás újraszabályozása. *Notarius Hungaricus*, 2011. január-február ,14.; FÁBIÁN Ferenc: *Előadásvázlatok az öröklési jog köréből*. Budapest, Patrocinium, 2012. 95–96.

⁴⁶ Hetv. 6. § a.): „a hagyatéki átadása: annak a – közjegyző végzésével történő – megállapítása, hogy a hagyatéki tartozó vagyonra, vagyonrészre vagy vagyontárgyra a hagyatéki eljárás eredményére tekintettel kit, milyen jogcímen, milyen jog illet meg, illetve milyen kötelezettség terhel;”

⁴⁷ Hetv. 6. § a.): „a hagyatéki átadása: annak a – közjegyző végzésével történő – megállapítása, hogy a hagyatéki tartozó vagyonra, vagyonrészre vagy vagyontárgyra a hagyatéki eljárás eredményére tekintettel kit, milyen jogcímen, milyen jog illet meg, illetve milyen kötelezettség terhel”.

Ezen elveknek megfelelően 2014. március 15-e után bekövetkezett öröklési jogi jogviszonyok rendezése – továbbra is (megjegyzés tőlem) – az *ipso iure* és az egyetemleges jogutódlás (*universalis successio*) elvén nyugszik, s szemben az osztrák additionalis öröklési rendszerrel, „[...] a magyar jogban nincs uratlan, de még nyugvó hagyatékek sem”.⁴⁸

Ugyanakkor míg hatályos öröklési jogunkat meghatározó öröklési jogi rendezőelvekben az új Polgári Törvénykönyv XIX. században meggyökerezett kútfőkre épít, az öröklést meghatározó jogcímek sorrendiségében változás következett be.⁴⁹ E változás a társadalmi és gazdasági viszonyok átalakulására, a demográfiai viszonyok megváltozására, a magántulajdon felértékelődött szerepére, a családi kapcsolatok átalakulására⁵⁰ egyaránt visszavezethető.⁵¹ Orosz Árpád a Ptk. öröklési jogot érintő szabályaiban a törvényen és a végintézkedésen alapuló öröklés sorrendiségében bekövetkezett koncepcionális változásra mutat rá: a Ptk. 7:3. § (1) bekezdése a jogcímek közül első helyen jelöli meg a végintézkedést, a törvényes öröklést megelőzően szabályozza a végrendeleten alapuló öröklést, és emellett a Ptk. 7:3. § (2) bekezdése kimondja, hogy törvényes öröklésre végintézkedés hiányában, vagy végintézkedés hézagaiban kerülhet sor.⁵² A hatályos szabályozásban felértékelődik a végintézkedés szabadságának az elve, és a törvényes öröklés szabályainak másodlagos, kiegészítő jellege, ami arra sarkall, hogy „[...] az emberek végintézkedés útján maguk rendezzék haláluk esetére vagyoni viszonyait”.⁵³ A bekövetkezett társadalmi változások ellenére a haláleset folytán történő tulajdonátzállásban, a tulajdonszerzés tényének megállapításában és deklarálásában, a hagyatékek tárgyat képező ingatlan és ingó vagyontárgyak bekövetkezett tulajdonváltás közhitelű nyilvántartásokba történő bejegyzésében (átvezetésében) továbbra is nélkülözhetetlen szerepet tölt be az öröklés időpontjának, tényének, módjának, az öröklés arányának megállapítására, közhiteles tanúsítására, és formális átadására irányuló ha-

⁴⁸ Orosz Árpád: Öröklési jog. In: KECSKÉS László – KÖRÖS András – MAKAI Katalin – OROSZ ÁRPÁD – OSZTOVITS András – PETRIK Ferenc: *Polgári jog*. Budapest, HVG-Orac, 2014. 215. [továbbiakban: OROSZ (2014a)].

⁴⁹ Az értekezésnek nem célja az új Polgári Törvénykönyv nyomán az öröklési jogban bekövetkezett változásoknak – a végintézkedés körében, a törvényes öröklés szabályaiban, a haszonélvezeti (özvegyi) jogra irányadó, valamint a köteleSRész mértékére vonatkozó –, a hatályos öröklési (anyagi) szabályozásnak feltárása, ugyanakkor a magyar hagyatéki eljárás részletes elemzése feltételezi az öröklési jogot meghatározó rendezőelvek számbavételét.

⁵⁰ Vékás Lajos az öröklési jogi szabályok felülvizsgálatának szükségességét a családi viszonyokban bekövetkezett változások közül az élettársi kapcsolatok magas számával, a gyakori válásokkal, valamint a többszöri házasságkötésekkel indokolja. VÉKÁS Lajos: Weiss Emília és a megújult öröklési jogunk. *Közjegyzők Közlönye*, 2015/2. 8.

⁵¹ Orosz Árpád: Öröklési jogunk a Ptk-ban. In: VÉKÁS Lajos – VÖRÖS Imre: *Tanulmányok az új Polgári Törvénykönyvhöz*. Budapest, Wolters Kluwer CompLex Kiadó, 2014. 292. [továbbiakban: OROSZ (2014b)].

⁵² OROSZ (2014a) i. m. 217.

⁵³ OROSZ (2014b) i. m. 293.

gyatéki (öröklési) eljárás. Az új Polgári Törvénykönyv és a Hetv. közötti, az anyagi jog és az eljárásjog közötti összhangot a 2013. évi CCII. törvény 122. §-a teremtette meg.⁵⁴

A Hetv. az Alapvető rendelkezések között (1. §), a törvény céljaként határozza meg a hagyatéki eljárás öröklésben betöltött szerepét, „[...] az ember halálával bekövetkező hagyatékátzállást – az örökösöként érdekelt személyeknek és a hagyaték egyes vagyontárgyaira, vagyoni részhányadára való öröklési jogcímüknek a megállapításával – biztosítja.” Sóth Lászlóné arra mutat rá, hogy a hagyatéki eljárás valójában „az öröklésre vonatkozó anyagi jogi szabályok hatályosulásáról gondoskodik”.⁵⁵

3. Az öröklési eljárásban közreműködő személyek és szervek

3.1. A polgári társadalom kezdeti időszaka

Az 1868. évi LIV. törvénycikk a polgári törvénykezési rendtartás tárgyában az örökösödési eljárás lefolytatását bírói hatáskörbe utalta.⁵⁶ Az eljárás lefolytatására az „örökösödési eljárás utolsó lakása” szerinti járásbíróság (járásbeli szolgabíró, városokban törvényszék) volt illetékes. Abban az esetben, ha az örökösödési eljárás az ország területén kívül halálozott el, az örökösödési eljárást utolsó lakóhelye szerinti járásbíróság folytatta le, ismeretlen utolsó lakóhely hiányában az illetékességet a hagyaték fekvési helye határozta meg.⁵⁷ A hagyaték egészére nézve ezen bíróságok rendelkeztek illetékességgel.⁵⁸

Az 1871. évi XXXI. törvénycikk az eljárás lefolytatását a királyi járásbíróságok, illetve törvényszékek hatáskörébe utalta.⁵⁹ Lényeges változást eredményezett az 1877. évi XX. törvénycikk, melynek hatálybalépésével a hagyatéki eljárás megosztott hatáskörbe került: a gyámhatóság rendelkezett hatáskörrel a hagyatéki vagyon leltározására, az osztályos egyezség megkísérlésére, ennek eredményessége esetén kizárólag ingóságból álló hagyaték átadására.⁶⁰ Amennyiben valamely öröklésben ér-

⁵⁴ SÓTH Lászlóné: A hagyatéki eljárás. In: PETRIK Ferenc: *Polgári eljárásjog. Kommentár a gyakorlat számára. III.* Budapest, HVG-Orac, 2011. 31.

⁵⁵ SÓTH i. m. 32.

⁵⁶ RUDOLF i. m. 9.

⁵⁷ Az örökösödési eljárás illetékességi szabályozása tekintetében az 1868. évi LIV. törvénycikk sajátos jogtechnikai megoldással élt. Míg maga az 560. §-a helyezte bírósági hatáskörbe az örökösödési eljárás lefolytatását, addig az (általános) illetékesség szabályozására csak közvetve a 37. §-ban (Örökösödési perek mintájára) található utalás.

⁵⁸ ZLINSZKY (1870a) i. m. 33.

⁵⁹ FODOR Ármin – MÁRKUS Dezső: *A polgári törvénykezési rendtartás kézikönyve. I. kötet. Általános határozatok. Rendes eljárás.* Budapest, Singer és Wolfner Kiadása, 1894. 631.; RUDOLF i. m.; SZIVOS Albert: Észrevételek a hagyatéki ügymenethez. *Törvényszéki csarnok*, 1872/34. 133.; KONRÁD Sámuel: *Hagyatéki és örökösödési eljárás. Jogtudományi Közlöny*, 1873/12. 94.

⁶⁰ Az 1877. évi XX. törvénycikk által került bevezetésre a magyar öröklési eljárásba a hagyaték átadásának intézménye, mely az 1890-es évektől kezdődően az öröklést érintő eljárásjogi szabályozás legvitatottabb sarokpontjává vált. PÁLFFY Gyula: Szükséges-e a hagyaték bírói átadása? *Királyi Közjegyzők Közlönye*, 1928/6. 222.

dekelt személy gyámhatóság felügyelete alatt állt, továbbra is bírósági hatáskörben maradt az ingó és ingatlan, valamint kizárólag ingatlanból álló hagyaték átadása.⁶¹

A megosztott hatásköri szabályozás az 1874. évi XXXV. törvénycikk a királyi közjegyzőről szóló törvény hatálybalépésével még fokozódott: a bíróság megbízása alapján a hagyatéki eljárást a közjegyző is lefolytathatta.⁶² Továbbra is bírósági hatáskörben maradt a végrendelet kihirdetése, a gondnok kinevezése, ingatlanok átadása és a perre utasítás.⁶³

3.2. 1894. évi XVI. tc. az örökösödési eljárásról

Az 1894. évi XVI. tc. legnagyobb érdeként a hatásköri és illetékességi rendelkezések letisztázása emelhető ki. A törvénycikk 6. §-a az örökösödési eljárást a királyi járásbíróságok kizárólagos hatáskörébe utalta.⁶⁴ Az illetékesség terén az örökösödési eljárásról szóló tc. megtartotta a polgári törvénykezési rendtartás szabályozását: a.) elsősorban az örökösödési eljárásra az a királyi járásbíróság volt illetékes, melynek területén az örökösödés utolsó rendes lakhelye volt,⁶⁵ b.) több lakóhely esetén az illetékességet a haláletet helye alapozta meg, c.) ha az örökösödés az ország területén kívül halálozott el a hagyatéki vagyon fekvési helye szerinti járásbíróság volt illetékes. Ha ezen illetékességi szabályok alapján több királyi járásbíróság rendelkezett illetékességgel az eljárás lefolytatására „[...] járásbíróságok közül mint hagyatéki bíróság az jár(t) el, a melyhez az örökösödési eljárásra vonatkozó valamely beadvány vagy megkeresés előbb érkezett”⁶⁶

A kizárólagos hatásköri szabályozás ellenére a hagyatéki tárgyalások lefolytatását a járásbíróság megbízása alapján továbbra is közjegyzők végezték (50. §).⁶⁷ A tárgyalást a közjegyző székhelyén, az illetékes járásbíróság székhelyén, körjegyzőség székhelyén vagy a körjegyzőséghez tartozó, avagy valamelyik szomszédos községben kellett megtartani. A királyi közjegyzők feladatukat a bíróság felügyelete mellett látták el, jogállásukat tekintve közhivatalnok minőségben.⁶⁸ Rudolf László az államilag kirendelet

⁶¹ RUDOLF i. m. 10.; ÉLES (1870) i. m. 80. A gyámhatóság és a bíróság közötti hatásköri megosztásról ld. bővebben CSILLÉRY Kálmán: Bírói illetőség a hagyatéki ügyekben. *A jog*, 1886/10. 75–76.; LÁNYI Bertalan: A hatáskör unificatiója az örökösödési eljárásban. *A jog*, 1892/52. 397.; RÓNASZÉKI TRUX Hugó: *A magyar örökösödési eljárás*. Budapest, Pallas Irodalmi és Nyomdai Rt. 1896. XXVII.

⁶² TAKÁCS István: Örökösödési eljárásunk. *Jogtudományi Közlemény*, 1884/42. 335.; BÉSZÁN i. m. 336.; DIVÉKY i. m. 399.

⁶³ ROKOLYA Gábor: *A polgári közjegyzőség emlékezete 1875–1949*. Budapest, MOKK, 2010. 41–42.

⁶⁴ ERDÉLYI i. m. 221.

⁶⁵ A lakóhely és a tartózkodási hely meghatározhatóságának nehézségéről ld. bővebben PULAY i. m. 46–47.

⁶⁶ 1894. évi XVI. tc. az örökösödési eljárásról 7. §.

⁶⁷ FODOR Jenő: Az örökösödési eljárásról szóló tc. végrehajtásának nehézségei. *Magyar Közigazgatás*, 1896/44. 2.; SZENTKIRÁLYI i. m. 78.; MAJTÁN i. m. 67.

⁶⁸ Ld. erről Kelemen Ernő írását. „Ki is az a kir. közjegyző? Vagy hatósági személy, miután a hagyaték tárgyalásában mint a bíróság megbízottja jár el, vagy a scrupulosusok megnyugtására is legalább is közhivatalnoknak tekintendő (lásd bünt. törv. 461. §. második bekezdését) és minden esetre «hiteles hely», az a hivatalos egyén, aki a hitelesítéseket törvény szerint és joghatálylally végzi.” KELEMEN (1900) i. m. 204.; valamint LÁZÁR Ferenc: *A közjegyzőség jövője. Királyi Közjegyzők Közleménye*, 1940/3. 42.

magánmegbízásban eljáró közjegyző tevékenységét a XIX. század végi, XX. század eleji jogbiztonság és kincstári érdekek biztosításának letéteményeseként minősíti.⁶⁹

A közjegyzői törvény novellája⁷⁰ a hagyatéki tárgyalások vezetését már teljesen közjegyzői hatáskörbe utalta,⁷¹ de a gyámhatóságnak megmaradt az a jogosítványa, hogy a tárgyalásra a járási szolgabíró, vagy a községi előjáróságot is feljogosíthatta.⁷²

3.3. 1927. évi IV. tc. az örökösödési eljárás novellája

Az 1927. évi IV. tc. az öröklési eljárás érdemi lefolytatására a közjegyzőket kötelezte, azonban a korábbi bírósági megbízotti jogállás fenntartása következtében az öröklési eljárás a hatályos jogszabályok szerint továbbra is a királyi járásbírók hatáskörébe tartozott.⁷³ Közjegyző hatáskörébe került a végrendeletek kihirdetése, a hagyatéki leltár elrendelése, a hagyatéki tárgyalás, osztálykivonatok elkészítése, és a letárgyalt hagyaték királyi járásbíró elé terjesztése.⁷⁴ A Novella a bírósági megbízotti jogállás fenntartása mellett a közjegyzői hivatás jogállásának szabályozása tekintetében nem hozott változást, a közjegyzők továbbra is közhivatalnoki minőségben közhitelességgel felruházott személyként jártak el a hagyatéki ügyekben.⁷⁵ A bíróság megbízása alapján a bíró helyett járt el a közjegyző, aki az öröklésben érdekelt személyeket nem utasíthatta, nem nyilváníthatott jogi véleményt, nem járhatott el tanácsadói minőségben.⁷⁶ A XX. század elején a királyi közjegyzőség elsősorban a közjegyzői jogállás tisztázása, valamint hatáskörének kiszélesítése miatt küzdött. Javaslatot tettek a közjegyzői okirati kényszer kibővítésére, a peren kívüli eljárások közjegyzői hatáskörbe utalására, valamint az örökösödési eljárás egészének közjegyzői hatáskörbe kerülésére,⁷⁷ azonban erre vonatkozó politikai, jogalkotói szándék ekkor még hiányzott.

3.4. A 38/1954. IM utasítás

Az 1912. évi VII. törvény az átadó záradékkal ellátott osztálykivonatokat bevezetésével az öröklési eljárásban a bíróság szerepét a minimálisra – a közjegyzői működés ellenőrzésére – korlátozta, a gyakorlatban az öröklési eljárás egészét a közjegyzők folytatták le. A 4090/1949 (VI. 14.) Korm. rendelet a közjegyzői tevékenység ellátását

⁶⁹ RUDOLF i. m. 12.

⁷⁰ 1886. évi VII. törvénycikk az 1874:XXXV. tc. módosításáról és kiegészítéséről.

⁷¹ Az örökösödési eljárásban a közjegyző hatáskörére vonatkozó szabályozás kritikája olvasható Blum Bélától. Álláspontja szerint a közjegyző fentebb ismertetett törvénycikkek által megállapított hatásköre részben a bírói, részben az ügyvédi hatáskört illeti, és ezen alakban „nem – volt – alkalmas arra, hogy a közjegyzői intézményt megszilárdítsa, állandósítsa.” BLUM i. m. 10.

⁷² ROKOLYA i. m. 42.

⁷³ A Novella kritikája olvasható Kovaliczky Elektől, ld. KOVALICZKY (1927) i. m. 148–154.

⁷⁴ ROKOLYA i. m. 42.

⁷⁵ HORTHY i. m. 374.

⁷⁶ SÁNDORFALVY PÁP István: A közjegyző feladata a felek felvilágosítása körül. *Királyi Közjegyzők Közlönye*, 1937/5. 166.

⁷⁷ ROKOLYA i. m. 42.

közszolgálati tevékenységgé alakította át,⁷⁸ majd a 38/1954. IM utasítás már kifejezetten előírta, hogy a hagyatéki eljárás kizárólag a közjegyző hatáskörébe tartozik. A járásbíróóságok mint hagyatéki bíróságok hatásköre teljesen megszűnt, a gyámhatóság szerepe a gondnok kirendelésére, valamint a hagyatékátadó végzések elleni jogorvoslatra korlátozódott.⁷⁹

A haláleset bejelentését követően a helyi tanácsok ún. végrehajtói bizottságai végezték el a halálesettel összefüggő – hagyatéki eljárás előkészítésére irányuló – kérdések felderítését: az örökhagyó vagyonának, családi és anyagi körülményeinek, valamint az öröklésben érdekelt személyek tisztázását. Ha a vizsgálat eredményeként megállapításra került, hogy a hagyatéki eljárásnak helye volt, a feltárt adatokat a végrehajtó bizottság 15 napon belül az illetékes közjegyző részére továbbította.⁸⁰ A közjegyző illetékessége az alábbi szabályokon alapult: a.) a hagyatéki eljárás lefolytatására elsősorban az a közjegyző volt illetékes, amelynek működési területén az örökhagyó utolsó belföldi lakóhelye volt,⁸¹ b.) belföldi lakóhely hiányában az illetékességet a haláleset helye alapozta meg, c.) ha az örökhagyó külföldön halálozott el, a vagyon fekvési helye szerinti közjegyző volt illetékes, d.) amennyiben ezen illetékességi okok alapján nem lehetett megállapítani, hogy az eljárásra melyik közjegyző illetékes, az eljáró közjegyzőt az igazságügyminiszter jelölte ki. Illetékességi összeütközés a megelőzés szabálya döntött.⁸² Az IM utasítás 7. §-a lehetővé tette, hogy az illetékes közjegyző helyett a felek kérelmére másik közjegyző járjon el, amennyiben az adott ügy körülményei alapján egy másik közjegyző gyorsabban lefolytathatta a hagyatéki eljárást, és a felek számára kedvezőbb kihatással volt.⁸³

3.5. 6/1958. (VII. 4.) IM rendelet (He.)

Az igazságügyminiszter 6/1958. (VII. 4.) IM rendelete az öröklési eljárásban az öröklessel összefüggő eljárásjogi rendelkezéseket két, egymástól jól elkülöníthető eljárás szakasz köré összpontosította: a hagyaték leltározására és a közjegyző előtti eljárásra. A He. a leltározás feladatait a tanácsi szervekre ruházta át, a leltárelőadónak a halálesetről szóló értesítés, illetve a megkeresésnek a végrehajtó bizottsághoz való érkezésétől számított tizenöt napon⁸⁴ belül el kellett készíteni a leltárt, amelyet a leltározás befejezésétől számított öt napon belül két példányban meg kellett küldeni az illetékes közjegyzőnek. A hagyatéki leltár közjegyzőhöz érkezésétől⁸⁵ a közjegyző hivatalból azonnal megindította a hagyatéki eljárást.

⁷⁸ GELLÉRT–HEGYHÁTI i. m. 29.

⁷⁹ HEGYHÁTI–ZÁHONY i. m. 14–15.

⁸⁰ 38/1954. IM utasítás 2. §.

⁸¹ „A közjegyző számára az –volt (S.N.) – a lakóhely, amelyet a végrehajtó bizottság lakóhelyként közölt.” HEGYHÁTI–ZÁHONY i. m. 21.

⁸² Az a közjegyző lett illetékes, akihez a végrehajtó bizottság értesítése korábban megérkezett.

⁸³ A felekre nézve kevesebb kiadással járt az eljárás lefolytatása.

⁸⁴ A leltározás jegyzői hatáskörbe kerülést követően a 15 napos határidő 30 napra módosult.

⁸⁵ Illetőleg a nála tett bejelentés után. Ld. He. 31. §.

A He. a közjegyzői illetékességét öt illetékességi okra alapozta: a.) az általános illetékesség az örökhatyó utolsó belföldi lakóhelyén alapult,⁸⁶ b.) belföldi lakóhely hiányában az illetékességet az elhalálozás helye alapozta meg, c.) külföldön bekövetkezett halálet során belföldi hagyatéki vagyonra nézve a vagyon fekvési helye szerinti közjegyző volt illetékes, d.) illetékességi összeütközés esetén a megelőzés szabálya döntött.⁸⁷ Ha ezen okok alapján nem lehetett megállapítani az illetékességet, e.) az eljáró közjegyzőt az igazságügyminiszter jelölte ki. A lakóhely megállapítása szempontjából az a hely volt irányadó, „amelyet a leltárelőadó a közjegyzővel az örökhatyó lakóhelyéül közölt”.⁸⁸ A He. átörökítette a korábbi IM utasítás azon szabályát, mely szerint az illetékes közjegyző a felek kérelmére⁸⁹ a hagyatéki eljárás lefolytatását átengedhette egy másik közjegyzőnek, amennyiben az adott ügy körülményei alapján ez a közjegyző gyorsabban lefolytathatta a hagyatéki eljárást, és a felek számára kevesebb anyagi ráfordítással járt.⁹⁰ Az illetékesség átengedése kérdésében a közjegyző végzést bocsátott ki.⁹¹

A He. öt évtizedes hatályban léte alatt számos módosításon esett keresztül, melyek közül a közjegyző illetékessége körében ki kell emelni 15/1991. (XI. 26.). IM rendeletet, mely a közjegyzők székhelyével kapcsolatos tartalmazott rendelkezéseket, s a He. illetékességi szabályait a rendelet figyelembevételével kellett alkalmazni.⁹²

A rendszerváltozást követően a közjegyzőket érintő reformok a hagyatéki eljárásban is éreztették hatásukat. „A közjegyzői kar 1991-ben megvalósított reprivatizációjának” eredményeként sor kerülhetett a szabadfoglalkozású közjegyzőség visszaállítására.⁹³ A közjegyző öröklési eljárásban betöltött szerepe is formálódott, közhatalommal felruházott jogosítványai révén továbbra is az öröklés jogkövetkezményének, a halálet folytán bekövetkező tulajdonváltásnak közhitelű igazolására irányuló eljárás lefoly-

⁸⁶ „[...] az örökhatyó utolsó belföldi lakóhelye alatt azt a helyet kell érteni, ahol az örökhatyó bármikor belföldön utoljára lakott. Ha tehát az örökhatyó valaha is lakott belföldön, és ez a lakóhelye megállapítható, a közjegyző illetékességét még akkor is ez a lakóhely és nem a vagyon fekvése állapítja meg, ha az örökhatyó külföldön halt is meg.” GELLÉRT–HEGYHÁTI i. m. 116. „A lakóhely alatt azt a helyet értjük, ahol valaki azzal a szándékkal tartózkodik, hogy állandóan ott maradjon. A lakóhely megállapításához tehát nemcsak a tartózkodás ténye, hanem az állandó ottmaradás szándéka is szükséges. Ebben különbözik a lakóhely a tartózkodási helytől.” BACSÓ–PALLÓSI–SÓTH–SZOLCSÁNSZKY i. m. 516.

⁸⁷ A He. 89. § (1) értelmében negatív illetékességi összeütközés esetén a Pp. 45. §-ban foglalt rendelkezéseket kellett alkalmazni, vagyis megyei szintű nemleges illetékességi összeütközés esetén az illetékes megyei bíróság, egyéb esetben a Legfelsőbb Bíróság határozott. BACSÓ–PALLÓSI–SÓTH–SZOLCSÁNSZKY i. m. 516–517.

⁸⁸ GELLÉRT – HEGYHÁTI i. m. 116.

⁸⁹ Az indokolást tartalmazó kérelmet a hagyatéki eljárás lefolytatására illetékes közjegyzőnél kellett előterjeszteni. BACSÓ–PALLÓSI–SÓTH–SZOLCSÁNSZKY i. m. 517.

⁹⁰ Ezekben az esetekben az utóbbi közjegyző az eljárást nem háríthatta el, hivatalból le kellett folytatnia.

⁹¹ E végzéssel szemben igénybe vehető jogorvoslat körében felmerült vitát ld. GELLÉRT–HEGYHÁTI i. m. 121–122.

⁹² IMREGH Géza: A hagyatéki eljárás. In: GÁSPÁRDY László (szerk.): *Polgári nemperes eljárások*. Miskolc, Novotni Kiadó, 2001. 258.

⁹³ GÁSPÁRDY László: A hagyatéki eljárás kapcsolata a polgári perjoggal. *Közjegyzők Közölnye*, 2001/7–8. 3.

tatásának letéteményese maradt, de ezen felül feladatává vált az örökösök részére nyújtott tájékoztatás, az örökösök igények érvényesítésében való aktív közreműködés.⁹⁴

3.6. 2010. évi XXXVIII. törvény a hagyatéki eljárásról (Hetv.)

A Hetv. fenntartotta a tág értelemben vett öröklési eljárás lefolytatásának jegyző előtt zajló közigazgatási és közjegyző előtt lefolytatott polgári nemperes eljárási jellegét, mint az eljárás egymástól hatáskörben elkülönülő, de egymással összefüggő szakasza- it. A hagyatéki eljárásra vonatkozó illetékességi szabályok összefoglaló jogforrásává a Hetv. vált, a 4. § rendelkezései mind a jegyzőre, mind a közjegyző nézve irányadók. A törvény illetékességi rendszere négy illetékességi okon nyugszik, az általános illetékességen felül a Hetv. 4. § (5) bekezdése kizárólagos illetékességet is megállapít. Az eljárás lefolytatására elsősorban a.) az örökösök utolsó belföldi lakóhelye, ennek hiányában b.) az örökösök utolsó szokásos tartózkodási helye, amennyiben ezen okok egyike sem alkalmazható c.) az örökösök belföldi elhalálozásának helye szerinti közjegyző illetékes. Valamennyi előzőekben rögzített illetékességi ok hiányában a hagyatéki vagyon fekvési helye, vagy amennyiben erre sem alapozható az illetékesség, a hagyatéki eljárásban az öröklésben érdekelt személy kérelmére a Magyar Országos Közjegyzői Kamara által kijelölt közjegyző jár el.⁹⁵ Az általános szabályon felül további előírásaként él, hogy a hagyatéki eljárás lefolytatására illetékes közjegyző kizárólagos illetékességgel rendelkezik a póthagyatéki, illetve a megismételt eljárásra. Párhuzamos közjegyzői illetékesség esetében a jegyző választhat az egyaránt illetékes közjegyzők között, s a leltár megküldésével azt a közjegyzőt jogosítja fel a hagyatéki eljárás lefolytatására, akitől az eljárás leghatékonyabb lefolytatása – az öröklésben érdekelt személyek lakóhelyére és a hagyatéki vagyon fekvési helyére tekintettel – várható.⁹⁶ Az 1894. évi XVI. törvényekben lefektetett megelőzés szabálya továbbra is az illetékességi rendszer alapvető elve maradt, azonban a hatályos szabályozás szerint csak a jegyzőre nézve irányadó.

⁹⁴ Bókai Judit a közjegyző feladatait illetően kiemeli: „Nem elhanyagolható szempont, hogy a közjegyző az eljárás során segíti az örökösök igényei érvényesítésében, az örökösököt megállapodások létrehozásában, továbbá megteszi mindazokat az intézkedéseket, melyeket az örökléssel kapcsolatban az ingatlan-nyilvántartás időszere, más nyilvántartások, hatóságok munkája, illetve az állami pénzügyekhez fűződő érdekek – öröklési illeték megkövetelnek.” BÓKAI i. m. 513.; PETRASKÓ István: *Hagyatéki eljárás / de lege ferenda kérdések. Közjegyzők Közlönye*, 2003/11. 4.

⁹⁵ Anka Tibor a MOKK általi kijelölést kiegészítő szabályként értékeli olyan magyar örökösök esetében, akik Magyarországon sem lakóhellyel, sem tartózkodási hellyel nem rendelkeztek, külföldön haláloztak el, s külföldön fekvő vagyonára nézve hagyatéki eljárás lefolytatásának vagy öröklési bizonyítvány kiállításának van helye. ANKA Tibor: *Öröklési jog – Hagyatéki eljárás*. Budapest, HVG-Orac, 2014. 29.

⁹⁶ ANKA (2014) i. m. 29.

4. Határozatok és egyéb okiratok az öröklési eljárásban

4.1. A polgári társadalom kezdeti időszaka

Az 1868. évi LIV. törvénycikk (a polgári törvénykezési rendtartás tárgyában) igen csekély mértékben rendelkezett az örökösödési eljárásban kiadott okiratokról. Az eljárás során a bíróságok feladata az öröklésben érdekelt személyek közötti egyezség létrehozásának megkísérlése volt.⁹⁷ Amennyiben az eljárás (osztályos) egyezménnyel zárult, a létrejött egyezséget a bíróság jegyzőkönyvbe iktatta (s szükség esetén a gyámhatóságához jóváhagyásra előterjesztette).⁹⁸ Egyezség hiányában a bíróság a feleket végzés formájában⁹⁹ 30 napos határidő tűzésével per útjára (örökösödési per) utasította. Az 1874. évi XXXV. törvénycikk a királyi közjegyzőkről utat nyitott a hagyaték közjegyzői úton történő átadásának, mely esetében az örökösödési eljárás eredményeként a közjegyző vagy tárgyalási jegyzőkönyvbe foglalhatta az osztályos egyezséget¹⁰⁰ vagy szükség esetén „átadó végzést” bocsátott ki.¹⁰¹

4.2. 1894. évi XVI. tc. az örökösödési eljárásról

Az 1894. évi XVI. tc. ugyan kizárólagos járásbírósi hatáskörbe utalta az örökösödési eljárás lefolytatását, az eljárással összefüggő feladatok megoszlottak a bíróság, illetve a közjegyzőség között. A hagyaték átadása továbbra is a járásbírósi feladata volt, melynek eredményeként „hagyaték átadását tartalmazó végzést” vagy „részleges hagyaték-átadó végzést” bocsátottak ki.¹⁰² A hagyatékátadó végzés tartalmazta az örökösök személyét, valamint a köztük létrejött egyezséget és örökrészük mértékét. A tc. 76. §-a szerint

„Részleges hagyaték-átadó végzés hozandó: a) ha a hagyaték teljes átadását a 67., 68. vagy 69. § eseteiben a hagyatékhoz tartozó, de az örökhagyó tulajdonául be nem jegyzett ingatlanokra vonatkozó külön eljárás akadályozza; b) ha az örökhagyó tulajdonául bejegyzett, de másnak tényleges birtokában levő ingat-

⁹⁷ 1868. évi LIV. törvénycikk a polgári törvénykezési rendtartás tárgyában 585. §-a „A bíróság köteles [...] valamennyi érdekeltet határnapra megidézteni, és közöttük az egyezséget, – még pedig, ha az eredményhez remény mutatkozik, ismételve megkísérelni.” Éles (1870) i. m. 81.

⁹⁸ Úgyszintén jegyzőkönyvet kellett felvenni a végrendelet kihirdetéséről, melyet mind a bíró, mind a jelenlévők aláírásukkal láttak el.

⁹⁹ Az 1868. évi LIV. törvénycikk 587. §-a szerint e végzés ellen perorvoslatnak nem volt helye. Az 1877. évi XX. tc. eredményeként e szabály módosításra került, és az 1894. évi XVI. tc. az örökösödési eljárásról hatályba lépéséig a perre utasítás kérdésében hozott végzés ellen felfolyamadás lehetővé vált. FODOR-MÁRKUS i. m. 631.

¹⁰⁰ A megosztott hatásköri szabályozás az örökösödési eljárásban kibocsátott okiratok tekintetében is jelentős problémát okozott a jogalkalmazók számára: amennyiben az eljárást közjegyző folytatta le mind egy közjegyzői okirat kiállításának, mind közjegyző által készített tárgyalási jegyzőkönyvnek a lehetősége a jogszabályok által nyitva állt. Ld. részletesen BÉSAN (1887) i. m. 335–337.

¹⁰¹ A hatásköri összeütközésekből adódó nehézségekről lásd részletesen TAKÁCS i. m. 334–335.

¹⁰² RAGÁLYI Lajos: *Az örökösödési eljárás magyarázata*. Budapest, Athenaeum R. Társulat, 1896. 415.

lanra nézve a bíróság a tényleges birtokost igényének a 70. § értelmében való érvényesítésére utasította; c) ha csupán az ingatlanra vonatkozó hagyomány iránti jog vitás és e részben a 82. § értelmében perre utasításnak van helye; d) ha egy vagy több örökösársnak sem örökösödési joga, sem az egész hagyatékából, vagy annak nem vitás részéből őket illető örökösödési hányad nem vitás.”

A d) pont esetében a hagyaték részleges átadásának volt helye, ha a meghatározott számú örökösök között egyezség jött létre, még akkor is, ha ehhez az egyezséghez valamennyi örökös nem járult hozzá. Abban az esetben, ha a (hagyatéki) tárgyalás eredményeként nem jött létre egyezség (vagy azt a gyámhatóság nem hagyta jóvá) a hagyatéki bíróság perre utasító végzést bocsátott ki 30-60 napos határidő tűzésével.

Az 1894. évi XVI. tc. *novuma* az örökösödési és hagyományi bizonyítvány intézményének bevezetése volt. Örökösödési bizonyítvány kiállítására kérelem alapján kerülhetett sor, amennyiben az öröklésben érdekelt személyek öröklési eljárás (hivatalbóli) lefolytatása nélkül egyezséget kötöttek.¹⁰³ Amennyiben a kérelem a formai és tartalmi feltételeknek megfelelt,¹⁰⁴ a járásbíróság hirdetményt bocsátott ki,¹⁰⁵ melyben 45 napi határidő tűzésével felhívta az öröklésben érdekelt személyeket (örökösök, kötelelő részre jogosultak, utóörökösök), hogy örökléssel összefüggő igényeiket jelentsék be. A határidő letelte után, amennyiben további öröklési igény nem merült fel, a bíróság kiállította az örökösödési bizonyítványt.¹⁰⁶ A bizonyítvány kiállítására vonatkozóan a tc. egyetlen határidőt szabott, az örökös halálától számított három hónap eltelte után lehetett csak kibocsátani.

„Az örökösödési bizonyítványt az örökösöknek, utóörökösöknek, a kötelelő részre jogosítottaknak, az ingatlan hagyományosának, esetleg utóhagyományosának és az örökösözvénynek kell kézbesíteni, s jogerőre emelkedése után¹⁰⁷ a tulajdonjog bekebelezése és az ezzel kapcsolatos telekkönyvi bejegyzések eszközlése végett az illetékes telekkönyvi hatósághoz hivatalból átteni.”¹⁰⁸

¹⁰³ Amennyiben a hagyaték tárgyát ingatlan is képezte az örökösöknek igazolniuk kellett, hogy az örökség kizárólag őket illette meg, valamint végrendelet esetében annak kihirdetése megtörtént, és azoknak a feltételeknek, a melyektől öröklési joguk függővé lett téve, eleget tettek.

¹⁰⁴ A kérelem tartalmi elemeiről, és az ellentmondó bírói gyakorlatról ld. ELEK Béla: Az örökösödési bizonyítvány kérvénye. *Jogtudományi Közöny*, 1904/44. 362–363.

¹⁰⁵ A joggyakorlatban vitatott volt a hirdetmény kötelező kibocsátásának szabálya. Ld. HOLITSCHER Szigfrid: Hirdetmény kibocsátásának mellőzése örökösödési bizonyítvány kiadásánál. *A jog*, 1905/43. 305.; valamint GÁL Lajos: Hirdetmény kibocsátásának mellőzése örökösödési bizonyítvány kiadásánál. *A jog*, 1905/42. 94–295.

¹⁰⁶ A bizonyítvány csak valamennyi örökös kérelmére és hozzájárulásával lehetett kiállítani. ALMÁSI i. m. 6.; ELEK Béla: Kérdések az örökösödési bizonyítvány körül. *Jogtudományi Közöny*, 1903/18. 153.

¹⁰⁷ A hagyaték átadó végzés kézbesítésével, és jogerőre emelkedésével összefüggő visszasságokról ld. bővebben RÓNAI Sándor: A hagyaték átadó végzés jogerőre emelkedéséről. *A jog*, 1897/11. 84–85.

¹⁰⁸ 1894. évi XVI. tc. 102. §.

Ha az öröknyomó telekkönyvi tulajdonául bejegyzett összes ingatlanait egy vagy több hagyományosnak hagyományozta, a hagyományosok kérelmére – ha a hagyományosnak a hagyomány érvényesítése vagy a hagyomány átszállásának igazolása céljából – hagyományi bizonyítvány kiállításának volt helye. Hagyományi bizonyítványt abban az esetben lehetett kiállítani, ha a hagyományhoz való jog nem volt vitás, a hagyatéki bíróság a kiállítás előtt az örökösök meghallgatását elrendelhetette.¹⁰⁹ A bizonyítvány célja az öröknyomó utáni öröklés rend, valamint örökös minőség („activ legitimáció”) tanúsítása volt az örökösök egymás közti viszonylatában, valamint harmadik személyek irányában. Ugyanakkor a tc. nem rendelkezett a passzív legitimáció esetéről, mikor e jogállás ún. „hereditatis petitio” révén kérdésessé vált e minőséget megkérdőjelező, esetlegesen tagadó örökösrel szemben.¹¹⁰

Rónaszéki Trux Hugó szerint a tc. szabályozása az örökösödési bizonyítvány három nemét különböztette meg: 1.) amelyek az „öröknyomó nevére bekebelezett ingatlanokra” (telekkönyvezett ingatlanra) vonatkoztak, 2.) a hagyatékhöz tartozó ingóságokra, telekkönyvi jogokra, és az öröknyomó néven telekkönyvileg nem álló ingatlanokra vonatkozót, valamint 3.) a hagyatékhöz tartozó összes ingó és ingatlan vagyonra kiterjedőt.¹¹¹

4.3. 1927. évi IV. tc. az örökösödési eljárás novellája

A Novella, megtartván a hagyatékat átadásának intézményét a királyi járásbíróóságok hatáskörében, a hagyatékat átadó végzések kibocsátását továbbra is a bíróságok hatáskörében hagyta.¹¹² Az örökösödési és hagyományi bizonyítvánnyal összefüggő feladatok megoszlásában az 1927. évi IV. tc. jelentős változást hozott: a bizonyítvány kibocsátására irányuló kérelmet a bíróságnak címezve a közjegyzőnél kellett előterjeszteni, a közjegyző végezte el a kérelmek tartalmi és formai vizsgálatát, valamint a kérelem megfelelése esetén a hirdetmény közzététele is rá hárult. A negyvenöt napos határidő letelte után a közjegyző a királyi járásbíróóságnál előterjesztette az örökösödési bizonyítvány tervezetét. A bizonyítvány kiállítását továbbra is a bíróságok látták el. Sem a hagyatékatadó végzés, sem az örökösödési és hagyományosi bizonyítvány kiállítása nem eredményezett *res iudicata*-t, s deklaratív jellegükön felül ítélet hatályú határozatnak minősültek.¹¹³ Az átadó végzésben a bíróság „csak öröklési jogot ismer(t) el, de ezt

¹⁰⁹ Egy hagyatékat terhelő több hagyományról (függetlenül attól, hogy a hagyományok azonos vagy különböző személyeket illeltek) egy bizonyítvány volt kiállítható.

¹¹⁰ ALMÁSI i. m. 6.

¹¹¹ RÓNASZÉKI TRUX i. m. 196.

¹¹² KOVALICZKY (1927) i. m. 153.

¹¹³ „[...] hagyatékat átadó végzéssel megállapított jogviszony mindaddig fennáll, míg a törvény rendes útján meg nem változtatják, miből pedig önként következik, hogy a hagyatékat átadó végzéssel megállapított jogviszony megváltoztatását kívánó fél ebbeli jogát perben tartozik érvényesíteni. [...] az örökösödési eljárást befejező öröklési tanúsítvány, hagyatékat átadó végzés, örökösödési vagy hagyományi bizonyítvány épen olyan közhitelességű, mint a telekkönyv, s aki a bírói végzés anyagi jogerejében bízza jogokat szerez, ez a jogszerzés épen olyan hatályos, mintha joga bírói ítélettel állapítottatott volna meg.” SUSICH Ervin: A jogerős hagyatékatadó végzés helyesbítése. *Királyi Közjegyzők Közlönye*, 1937/2. 63.

sem véglegesen és gyökeresen, hanem csak egyelőre, addig míg az ellentétes érdekű fél gyökeresebb jogot nem igazol”.¹¹⁴

A hagyatékátadó végzések rendszere egészen az 1912. évi VII. törvény hatálybalépéséig működött. Az 1912. évi VII. törvény a hagyatékátadó végzések intézményét átadó záradékkal ellátott osztálykivonatra váltotta fel. Az okiratok kibocsátása terén a bíróság feladata lényegében a közjegyzői működés ellenőrzésére korlátozódott.¹¹⁵

4.4. A 38/1954. IM utasítás

A szovjet mintára kialakított hagyatéki eljárás az öröklési eljárás XIX. század végén megteremtett magyar öröklési eljárás rendszerének teljes átalakítását eszközölte, melynek legmarkánsabb hozadéka a hagyaték átadása terén mutatható ki. Míg az örökösödési eljárásról szóló tc. abban az esetben tette lehetővé a bíró részéről az öröklésben érdekelt személyek javára a hagyaték átadását, ha osztályos egyezséget kötöttek,¹¹⁶ addig az IM utasítás ezt a közjegyző számára kötelező jelleggel előírta. A hagyaték átadására kétféle formában mehetett végre: hagyatéki tárgyalás lefolytatásának eredményeként vagy hagyatéki tárgyalás nélkül. A hagyatéki tárgyalás eredményeként a közjegyző kétféle okiratot állíthatott ki: teljes hatályú vagy ideiglenes hatályú hagyatékátadó végzést.¹¹⁷ Amennyiben a közjegyző nem folytatott le hagyatéki tárgyalást, a hagyaték átadására az érdekeltek kérelmére vagy az állam öröklése esetén kerülhetett sor. A hagyaték átadásán felül a közjegyző végzéssel¹¹⁸ határozott a hagyatéki eljárás során előterjesztett indítványok és egyéb kérdések tárgyában¹¹⁹ csakúgy, mint a gyámhatóság által kirendelt gondnok költségeinek megállapítása kérdésében. Az IM utasítás már nem tartalmazott rendelkezéseket az öröklési bizonyítványról, az intézmény 1954-től eltűnt az öröklésre irányadó eljárásjogi szabályok közül.

4.5. 6/1958. (VII. 4.) IM rendelet (He.)

A 6/1958. IM rendelet *A hagyaték átadása* alcím alatt a hagyaték átadásának kétféle formáját szabályozta: a.) hagyatéki tárgyalás lefolytatása során, valamint b.) hagyaték átadása tárgyalás nélkül. A rendelet 57. §-a a közjegyző által hagyatéki eljárás során kibocsájtott okiratok összefoglalását tartalmazta, mely szerint a közjegyző végzéssel határozott a hagyatéknek örökösök részére történő átadása tárgyában, az eljárás során előterjesztett indítványokról és egyéb kérdésekről, a hagyatéki eljárás során kirendelt gondnok költségei, valamint a hagyatéki eljárás során felmerült egyéb költségek

¹¹⁴ SUSICH i. m. 63.

¹¹⁵ HEGYHÁTI–ZÁHONY i. m. 10.

¹¹⁶ Egyezség hiányában a királyi járásbíróság perre utasító végzést hozott, és a perbíróság a jogvita lezárásaként adta át a hagyatékot.

¹¹⁷ A közjegyző ideiglenes hatállyal adta át a hagyatékot, az örökösök között öröklési jogi kérdés tekintetében vita állt fenn. HEGYHÁTI–ZÁHONY i. m. 86.

¹¹⁸ A közjegyző végzésére nézve a Pp. rendelkezései voltak irányadók: végzés tartalmi elemei, kihirdetés, tárgyalási jegyzőkönyv szabályai.

¹¹⁹ 38/1954. IM utasítás 46. § (2).

tekintetében.¹²⁰ A hagyatéki tárgyalás lefolytatását követően a közjegyző a hagyatékot kétféle módon adhatta át, melytől függően teljes hatályú hagyatékátadó végzést, vagy ideiglenes hatályú hagyatékátadó végzést¹²¹ bocsájthatott ki. Tárgyalás nélküli átadás tekintetében a közjegyző a hagyatékot vagy az érdekeltek kérelme alapján, vagy az állam ún. szállományi öröklése esetén adta át.¹²² A He., eltérően a korábbi utasítástól, a teljes hatályú hagyatékátadás eseteiről rendelkezett igen részletesen,¹²³ mely esetek megvalósulása hiányában a hagyatékot ideiglenes hatállyal¹²⁴ lehet átadni.¹²⁵ Az öröklésben érdekelt személy az ideiglenes hatályú átadó végzéssel figyelembe nem vett igényeit a végzés kézbesítésétől számított hatvan nap alatt perrel érvényesíthette.¹²⁶ Ha az érdekelt fél a keresetet a megszabott határidő alatt nem indította meg vagy annak megindítását nem igazolta a közjegyzőnél,¹²⁷ vagy a perben a keresettől elállt, illetőleg a bíróság a keresetet jogerősen elutasította, a hagyaték ideiglenes átadása teljes hatályúvá vált. E tényt a közjegyző hivatalból végzéssel állapította meg. Az ideiglenes hatályú átadás következtében megindított perre nyitva álló határidő elmulasztása sajátos következménnyel járt: e határidő elmulasztása nem eredményezett jogvesztő hatályt, mert az örökös az ideiglenes átadásnál figyelembe nem vett igényeit bármikor érvényesíthette, mindössze azt a következményt vonta magával, hogy a hagyaték a „támasztott igényre való tekintet nélkül átadható vált az örökösök részére”.¹²⁸

¹²⁰ A He. 89.§-ra tekintettel a közjegyző által kibocsájtott végzésekre a Pp. szabályai irányadók.

¹²¹ A hagyaték ideiglenes hatállyal történő átadása az örökös része egy korlátozott rendelkezési jogot eredményezett, a hagyatékot nem idegeníthette el és nem terhelhette meg, csak jóhiszemű birtokosként használhatta. GELLÉRT–HEGYHÁTI i. m. 204.

¹²² A hagyaték állam javára történő átadásának eseteiről ld. bővebben BÁNYAI Mihály: A hagyatéki eljárás egyes kérdései. *Magyar Jog*, 1975/1. 40.

¹²³ He. 58. §-a szerint „A hagyatéki tárgyalás befejezése után a közjegyző a hagyatékot teljes hatállyal átadja az örökösöknek, ha a) a hagyatéka csak egy örökös jelentett be igényt és a rendelkezésre álló adatok szerint másnak a hagyatéka igénye nincs, b) a hagyatéki eljárás során a hagyatéki vagyon átadása tekintetében az örökösök között öröklési jogi kérdésben nincs vita, továbbá mindkét esetben a hagyaték átadásának nincs törvényes akadálya.” Ezen felül úgyszintén teljes hatállyal adta át a közjegyző a hagyatékot olyan öröklésjogi jogviták fennállása esetén, melynek természete nem akadályozta az átadás e formáját. Pl. készpénzhagyomány esetén, ha a vita a kötelekrész vagy annak mértékére vonatkozott, tulajdonközösség megosztásának módjáról nem tudtak az örökösök megállapodni, túlélő házastárs hasznélvezi joga volt vitás, vagy a vita csak a hagyaték egy része vonatkozásában állt fenn. BACSÓ–PALLÓSI–SÓTH–SZOLCSÁNSZKY i. m. 530–531. A He. 59. §-ban megjelölt esetek a teljes hatályú átadás taxatív meghatározott eseteit foglalták keretbe, melyen a közjegyző még analógia útján sem terjeszkedhetett túl. GELLÉRT–HEGYHÁTI i. m. 207.

¹²⁴ Ideiglenes hatályú átadás során a hagyatékot elsősorban a birtokban levő örökösnek kellett átadni, ha egyik örökös sem volt birtokban, vagy ugyanazon időben többen voltak birtokban, az erősebb jogcímen fellépő örökösnek kellett ideiglenesen átadni, ha ennek alapján sem lehetett az átadást eszközölni, a rendelkezésre álló adatok alapján kellett dönteni.

¹²⁵ A gyakorlatban problémát okozott azoknak az eseteknek a megítélése, amikor a tulajdonjog volt vitás. A közjegyzők ezekben az esetekben is ideiglenes hatállyal adták át a hagyatékot. SZOLCSÁNSZKY (1971) i. m. 702.

¹²⁶ SZOLCSÁNSZKY (1971) i. m. 702. A hatvan napos határidő utóbb harminc napra módosult.

¹²⁷ A kereset megindítását a hagyatéki eljárást lefolytató közjegyzőnél nyolc napon belül kellett igazolni.

¹²⁸ GELLÉRT–HEGYHÁTI i. m. 214.

A He.-ben ismét megjelent a hagyatékkal összefüggő eljárásjogi rendelkezések között az 1894. évi XVI. törvénycikkkel a magyar jogrendszerben meghonosított, majd az utasítás által mellőzött öröklési bizonyítvány intézménye.¹²⁹ A hagyatéki eljárás alaprendeletének (6/1958. IM rendelet) 82. §-a még csak külföldi használatra kiállított öröklési bizonyítványról rendelkezett,¹³⁰ majd a He.-t módosító 1/1975. (IX. 17.) IM rendelet eredményeként a bizonyítvány két típusa volt megkülönböztethető attól függően, hogy a bizonyítvány kiállítására milyen céllal került sor: kizárólag belföldi használatra vagy külföldi használatra szóló öröklési bizonyítvány. A közjegyző abban az esetben állított ki külföldi használatra szóló öröklési bizonyítványt, ha magyar állampolgár után külföldön ingó vagy ingatlan vagyon maradt hátra.¹³¹ Belföldön történő felhasználás céljából a közjegyző kérelemre akkor állíthatott ki bizonyítványt, ha az örökösök között öröklési jogvita nem állt fenn, és a) a hagyatékhhoz tartozó ingóság értéke az ezer forintot nem érte el;¹³² b) a hagyatéki vagyon értéke nem volt megállapítható, vagy nem volt hagyatéki vagyon, de az örökös vagy más érdekelt az eljárás lefolytatásához fűződő jogi érdekét valószínűsítette, vagy c) a hagyatéki tárgyat csak az örökhagyót megillető társadalombiztosítási ellátás képezte. Kérelmezési jogosultság az öröklésben érdekelt személyeket, végrendeleti végrehajtót, illetve a hagyatéki hitelezőket illette meg. Az öröklési bizonyítvány közhitelűen tanúsította az öröklés jogcímét, az örökrészek mértékét, a hagyatéki állagát, valamint a bejelentett hagyatéki terhek mértékét. „A kiállított öröklési bizonyítványnak meghatározó kelléke – volt (S.N.) –, hogy az örökösöt megjelölje (BH 1977. évi 553. sz. és 1982. évi 374. sz. jogesetek) és tartalmazza az öröklés jogcímét is.”¹³³ A bizonyítvány kiállítása tárgyában beérkezett kérelem felől a közjegyző végzéssel határozott, mely ellen fellebbezésnek volt helye.

4.6. 2010. évi XXXVIII. törvény a hagyatéki eljárásról (Htv.)

A hagyatéki eljárásról szóló törvény megtartotta a hagyatéki átadásának 1894. évi XVI. tc. hatálybalépésétől a magyar öröklési eljárás sajátosságát képező két módját: a végleges és ideiglenes hatályú átadást. Új intézményként bevezetésre került a *rész-hagyatékátadó végzés*, mely révén a hagyatéki egy része is átadhatóvá vált ideiglenesen, vagy teljes hatállyal, ha az átadás feltételei fennállnak.¹³⁴ A hatályos szabályozás egy új fogalomra épít, az ún. *másodlagos öröklési jogi vitára*, „a figyelembe nem vett, köteleSRész

¹²⁹ A He. kizárólag az öröklési bizonyítványról rendelkezett. A' 90-es években bevezetett különálló hagyományosi bizonyítvány nem került visszaállításra.

¹³⁰ „A bizonyítvány csak az örökösök minőség előzetes igazolására szolgálhat, [...] nem igazolja, hogy a kérelmező megörökölte a hagyatékot, vagy hogy meghatározott vagyontárgyat örökölt.” GELLÉRT–HEGYHÁTI i. m. 295–296.

¹³¹ PALLÓSI–SZOLCSÁNSZKY i. m. 47.

¹³² Ez az összeghatár folyamatosan emelkedett, a He. hatályon kívül helyezését megelőzően elérte a 300 000 Ft-os értékhatárt.

¹³³ IMREGH i. m. 302.

¹³⁴ Anka Tibor felhívja rá a figyelmet, hogy ellentétben a Pp. 213. § (2) bekezdésével a közjegyző a rész-hagyatékátadó végzéshez kötve van. ANKA (2014) i. m. 190.

iránti igény, a hagyatéki hitelezői igény és kötelmi hagyomány iránti igény¹³⁵ összefoglaló elnevezésére, mely már nem képezi akadályát a hagyaték teljes hatályú átadásának.

A Hetv. lényeges módosításokat eszközölt az öröklési bizonyítvány öröklési (eljárás) jogban betöltött szerepét illetően. Véleményem szerint a *felhasználás célját és módját* tekintve továbbra is a bizonyítvány kétféle típusa különböztethető meg: a.) kizárólagos belföldi használatra kiállított okirat, illetve b.) külföldön öröklésben érdekelti jogállás igazolására szolgáló öröklési bizonyítvány. A magyarországi használatra kiállított öröklési bizonyítvány kibocsátásának két feltételét szabta a jogalkotó: sor kerülhet rá, amennyiben az örökhagyó után hagyatéki vagyon nem maradt hátra, vagy a „kérelmező¹³⁶ igazolja, hogy az öröklési rend tekintetében több, örökösként érdekelt között öröklési jogi vita nincs és hagyatékátadó végzés meghozatalára még nem került sor”.¹³⁷ Utóbbi esetben a kibocsátás feltétele, hogy a hagyaték átadására még nem kerülhet sor, de az eljárás megindulása nem kizáró feltétel. Anka Tibor meglátása szerint a bizonyítvány e (második) típusa lényegében egy közbenső hagyatékátadó végzés, mely által előzetesen eldöntésre kerül a hagyaték öröklés jogcímén való átadása, mely a közjegyző számára – a közbenső ítélettel párhuzamba állítva – kötöttséget eredményez.¹³⁸

Ugyanakkor fontos kiemelni, hogy az öröklési bizonyítvány kiállítására irányuló eljárás nem a hagyatéki eljárás része, és nem is pótolja azt. Véleményem szerint lényegében a hagyatéki eljárásról szóló törvényben szabályozott olyan közjegyző hatáskörbe utalt egyéb nemperes eljárás, mely az öröklésben érdekelti minőség és az öröklési rend igazolására irányul, és a fentebb kifejtettek szerint – a kötöttségi elemekre tekintettel – a hagyatéki eljárás eredményére befolyásoló hatással lehet.

5. Záró gondolatok

A hagyatéki eljárás hatályos szabályozását meghatározó kútfők tekintetében az Országgyűlés által 2015. június 9-i ülésén elfogadott 2015. évi LXXI. törvény a 650/2012/EU európai parlamenti és tanácsi rendelet 31. cikke szerinti megfeleltetési nemperes eljárásról, valamint egyes igazságügyi tárgyú törvénymódosításokról az öröklési eljárás eredményeként kiállított, illetve az öröklési eljáráshoz kapcsolódó egyéb közokiratok tekintetében hozott lényeges változást. A 2015. évi LXXI. törvény eredményeként a közjegyző által hozott teljes hatályú, illetve ideiglenes hatályú hagyatékátadó végzés, valamint kiállított öröklési bizonyítvány intézményén felül a hagyatéki eljárási igazolás és az európai öröklési bizonyítvány került a Hetv.-be beillesztésre. A hagyatéki eljárási igazolás nem konstitutív hatályú okirat, nem jogosítja fel az öröklésben érdekelt személyt a hagyaték birtokba vételére,¹³⁹ valamint nem képez érvényes

¹³⁵ RÁDONYI i. m. 18.

¹³⁶ A kérelmezési jogosultsága van valamennyi öröklésben érdekelt személynek, aki valószínűsíti, hogy jogainak érvényesítéséhez vagy megóvásához az örökhagyó utáni öröklési rend igazolása szükséges.

¹³⁷ Hetv. 102. § (2) bekezdés.

¹³⁸ ANKA (2014) i. m. 331–332.

¹³⁹ BH1977. 553.

jogcímet a nyilvántartásba való bejegyzéshez. Az intézmény lényege annak igazolása, hogy magyar közjegyző előtt hagyatéki eljárás van folyamatban, és az eljárásban kik tekinthetők öröklésben érdekelt személyeknek. Az európai öröklési rendelet¹⁴⁰ európai öröklési bizonyítványról rendelkező VI. fejezetéhez a magyar jogalkotó a Hetv. 102/B. § foglalt, az európai öröklési bizonyítvány kiállítását előmozdító technikai jellegű szabályokat illesztett. Az európai öröklési bizonyítvány elsődleges célkitűzése a határon átnyúló öröklési ügyekben az örökös, hagyományosi, végrendeleti végrehajtói, valamint hagyatéki gondnoki jogállás igazolása, ugyanakkor a rendelet nem zárja ki annak lehetőségét, hogy a tagállamok a tisztán belföldi öröklési ügyekben is lehetővé tegyék alkalmazhatóságát.

A 2015. évi LXXI. törvény hatálybalépését követően, a magyar öröklési bizonyítvány és az európai öröklési bizonyítvány Hetv.-ben megjelenő párhuzamos „együttélése” során a jogalkalmazásnak azzal a visszássággal kellett szembenéznie, hogy magyar állampolgárok tisztán belföldi öröklési ügyekben is igényelheték európai öröklési bizonyítvány kiállítását belföldi felhasználás céljából, ezzel kiaknázva a magyar öröklési bizonyítvány kibocsátásának feltételeit, érvényes jogcímet szerezve a közhiteľű nyilvántartásokba való bejegyzéshez. A Hetv. módosításának szükségessége merült fel. Ezt követően a 2018. évi XCI. törvény¹⁴¹ módosította a hagyatéki eljárási igazolásra vonatkozó korábbi szabályozást, valamint az öröklési tanúsítvány intézményének megteremtésével behatárolta a (magyar) öröklési bizonyítvány és az európai öröklési bizonyítvány öröklési eljárásban betöltött funkcióját. Így a hatályos szabályozás alapján a magyar közjegyző a teljes hatályú, illetve az ideiglenes hatályú hagyatékátadó végzés mellett hagyatéki eljárási igazolás, öröklési bizonyítvány, európai öröklési bizonyítvány, illetve öröklési tanúsítvány kiállítására jogosult. 2019. január 1-től a hagyatéki eljárási igazolás célja annak igazolása, hogy „[...] az örökhagyó hagyatéka tekintetében a közjegyző előtt hagyatéki eljárás vagy öröklési bizonyítvány kiállítása iránti eljárás van folyamatban”,¹⁴² és ez az eljárás mikor indult meg. A (magyar) öröklési bizonyítvány az örökhagyó utáni öröklési rend igazolására szolgál abban az esetben, ha az öröklési ügyben hagyatékátadó végzés meghozatalára még nem került sor, az örökhagyó után hagyatéki vagyon nem maradt, vagy a hagyaték tárgya harmadik államban található. Az öröklési bizonyítvány kibocsátásának feltétele, hogy a közjegyző az öröklési eljárás lefolytatására az európai öröklési rendelet alapján joghatósággal rendelkezzen.

Európai öröklési bizonyítvány kiállítása a teljes hatályú hagyatékátadó végzés, a teljes hatályúvá vált ideiglenes hatályú hagyatékátadó végzés, az ideiglenes hagyatékátadó végzéssel érintett valamennyi igény bírósági elbírálása esetén hozott hagyatéki eljárást befejező végzés, öröklési bizonyítványról szóló végzés jogerőre emelkedését

¹⁴⁰ Az Európai Parlament és a Tanács 650/2012 rendelete (2012. július 4.) az öröklési ügyekre irányadó joghatóságról, az alkalmazandó jogról, az öröklési ügyekben hozott határozatok elismeréséről és végrehajtásáról, valamint az öröklési ügyekben kiállított közokiratok elfogadásáról és végrehajtásáról, valamint az európai öröklési bizonyítvány bevezetéséről. Az Európai Unió Hivatalos Lapja 2012. 07. 27. L 201/107. szám [továbbiakban: „európai öröklési rendelet”]

¹⁴¹ 2018. évi XCI. törvény egyes igazságügyi tárgyú törvények módosításáról.

¹⁴² Hetv. 101/B. §.

követően kérhető az örökös, hagyományos, hagyatéki gondnoki, illetve végrendeleti végrehajtói jogállás más tagállamban történő igazolása és e jogállásból fakadó örökléssel összefüggő jogok gyakorlása érdekében.

Végül az új rendelkezések alapján öröklési tanúsítvány harmadik államban történő igényérvényesítés céljára állítható ki abban az esetben, ha magyar állampolgársággal rendelkező örökhagyó után kizárólag harmadik államban fellelhető hagyatéki maradt, és az európai öröklési rendelet alapján a hagyatéki vagyon jogi sorsának rendezésére az Európai Unió egyetlen tagállamának sincs joghatósága.

E szabályozás alapján megállapítható, hogy a magyar közjegyző által kiállítható egyéb okiratok fajtáját behatárolja az, hogy a.) a közjegyző joghatósággal rendelkezik-e az öröklési eljárás lefolytatására; b.) az öröklésben érdekelt személyek mely államban (európai öröklési rendelet területi hatálya alá tartozó, vagy harmadik államban) kívánják jogállásukat igazolni, öröklésből fakadó jogaikat gyakorolni, c.) folyamatban van-e hagyatéki eljárás, d.) az örökhagyó után maradt-e hagyatéki vagyon, amennyiben igen, ez a hagyatéki vagyon hol található.